

Ze zapomenutých dějin Slezska – Těšínský „kostel milosti“

Je až zvláštní jak se opomíjí někdejší vliv našeho nejbližšího souseda – Slezska, na utváření dějin našeho regionu. Přesto že hranice Slezska zasahovaly až do Poodří, naši současníci vnímají pouze dějiny Moravy. Slezsko jako by neexistovalo, ačkoliv jako součást Koruny české sdílelo společné dějiny po mnoho staletí. Z Moravy se jezdilo do Slezska na studie, za obchodem, za prací atd. Politická a náboženská situace ve Slezsku výrazně ovlivnila i vývoj na kunínském panství a moravském severu. Dovolím si malou rekapitulaci událostí po třicetileté válce.

Po bitvě na Bílé hoře roku 1620 byla v Čechách a na Moravě právně zlikvidována všechna nekatolická vyznání. Ve Slezsku však protireformace takto tvrdý kurs nenabrala – zdejší evangelíci nebyli postaveni mimo zákon, byla jim zaručena jistá míra svobody, jež byla na mezinárodní úrovni stvrzena vestfálským mírem r.1648. Slezská knížata luterského vyznání v Břehu, Lehnici, Münsterbergu a Olešnici, jakož i město Vratislav, mohla užívat práv a privilegií, která nabyli před třicetiletou válkou. Díky zvláštní přímluvě švédské královny Kristíny, nebyli šlechtici ani jejich poddaní nuceni kvůli víře opustit zemi a nesmělo jim být bráněno v návštěvě evangelických kostelů, které ležely mimo hranice těchto knížectví. Evangelíkům bylo dále dovoleno vystavět si na vlastní náklady za městy Hlohov, Javor a Svídnice tzv. „kostely míru“. Jelikož při vestfálských vyjednáváních nebylo možno nalézt shodu ve všech věcech, které se týkaly náboženství, bylo švédskému králi vyhrazeno oprávnění zastupovat a bránit evangelíky poddané císaři.

I po vestfálském míru je však císař při každé příležitosti utiskoval. Podařilo se mu prosadit zrušení 656 protestantských kostelů a tam kde nebyla evangelická vrchnost, bylo obyvatelstvo proti násilné rekatolizaci bezbranné. Švédský král Karel XI. rakouskému císaři několikrát mírová ujednání z r. 1648 připomínal. Po nástupu na trůn patnáctiletého Karla XII. r.1697, se snažili jeho ruští, dánští, sasští a polští protivníci švédskou moc v Evropě vojensky zlomit. Podařilo se mu však r. 1706 zvítězit. Rakouský císař se tak dostal do velice svízelného postavení. Altranštdáská smlouva z r.1707 a na ni navazujícího tzv. „exekučního recesu“ z r.1709, upravily právní postavení slezských evangelíků. Byla obnovena všechna práva luteránů a navíc jim byla přiznána práva další. Jedním z nejvýznamnějších, bylo postavení šesti nových evangelických kostelů, které se nazývaly „kostely milosti“ (*Gnadenkirchen*) Záhaň, Kožichov, Jelení Hora, Landeshut, Milič a Těšín.

Nejvýznamnějším z nich pro náš kraj byl kostel u města Těšína (dnes se nachází na polské straně). Císař si vymínil, že byl postaven za městem, na dostřel dělové koule od městských hradeb. Jeho stavba byla zahájena 24.5.1709, sloužilo při něm 5 luterských farářů 40 000 evangelíků z okolí. Tento kostel a škola, která při něm vznikla, se staly záhy centrem pietismu. Pietismus byl nutnou reakcí na tehdejší scestnou luterskou orthodoxii, která se projevovala lpěním na tradici a konfesích jednotlivých denominací a zanedbáváním praktické biblické zvěsti. Protestantští theologové zdůrazňovali čistotu učení a nedbali na každodenní křesťanský život. Pravdivě bylo o této situaci řečeno, že byla „namnoze podobná té, která vyvolala Lutherovo vystoupení, s tím, že nyní nastala v církvi, kterou sám založil“. S tímto neutěšeným stavem se pustili do boje pietisté, kteří zdůrazňovali praktickou zbožnost, znovuzrození, vnější a vnitřní misii. Ovlivnili svou prací nejen Těšínsko samotné, ale i blízkou severní Moravu a přilehlá slezská knížectví.

Největší ovoce přineslo těšínským pietistům zvěstování evangelia německojazyčným tajným evangelíkům z našeho Kravařska, zvláště ze Suchdolu a Kunína, které jsou vzdáleny asi 60 km od Těšína. Zdejší potomci českých bratří tajně uchovávali po celé 17. století víru svých předků a těšínský kostel, do nějž začali tajně docházet, pro ně znamenal novou vzpruhu

v jejich víře. Péči jim věnoval zejména pastor Johann Adam Steinmetz (1689-1762) patrně nejznámější z pietistů. S jeho doporučením také přišel Kristian David na panství kunínské a odsud donesl asi 100 Nových zákonů. Jeden ze Suchdolanů, David Schneider, ve svých memoárech vzpomíná na Těšín takto: „...konečně dal Bůh jasné světlo v Těšíně (v kostele milosti, v němž Steinmetz kázával). Tu jsme dostávali Bibli... Když se nám něco nedostávalo k našemu vzdělání, šli jsme do Těšína, abychom si přinesli nové povzbuzení a posílení. Přišli jsme domů, tu čekali často už mnozí na nás, aby měli účast na milosti, které nám milý Bůh ve svém Slově daroval.“ Ti, kdo navštívili Těšín, vypravovali o návštěvě svým známým a do těšínského kostela přicházelo stále více lidí z kunínského panství. Zajímavý je případ starého vojáka Jiřího Retschela, který chodil na Suchdolsku po žebrotě a přitom budil pozornost písněmi, které zpíval, a citacemi z Písma, které odříkával. Těm, které zaujal, vypravoval pak o Steinmetzovi a o Těšíně. Prvním kdo těšínský kostel patrně navštívil byl Andreas Beyer ze Suchdolu, (viz Poodří 3/2004) který jej pomáhal stavět. Nejdřív byl postaven kostel dřevěný a kolem něj postupně byl vybudován ohromný chrám se třemi pavlačemi nad sebou pro 6 000 posluchačů. Moravané nebyli povzbuzováni pouze kázáními, ale i osobními rozhovory s těšínskými duchovními: tak například David Nitschmann, pozdější biskup obnovené Jednoty bratrské, měl se Steinmetzem duchovní rozhovor o Vánocích 1722, na nějž později takto vzpomínal: „Když jsem s ním rozmlouval, bylo mé srdce velice uklidněno nad výkladem učení o zásluhách Spasitele, že ubohý hříšník, takový, jaký je, může přijít pouze k němu, a bude přijat. Mým bratřím jsem pak řekl: »Co jsem slyšel a co jsem zakusil ve svém srdci, to nemohu slovy vyjádřit, měli byste tam sami jít a slyšet.«“ Zvěst Božího Slova, kterou Moravané slyšeli v Těšíně, začala radikálně měnit jejich životy. To vše však neuniklo katolickému duchovenstvu a vrchnosti a ti je začali krutě pronásledovat a trestat. Byli zavíráni do nejhorších žalářů, trestáni nucenými pracemi, byli bití a spoutáváni až do krve. Například za vykonanou cestu do Těšína byl Melchior Nitschmann provazy tak hrozně svázán, až z něj krev tekla.

Z inkvizičních protokolů, které byly sepsány na počátku prosince 1724 nenajdeme mnoho podrobností, především jsou to jména těch, kteří docházeli do Těšína. Byli to především mladí lidé: Z Kunína dcera Hanse Joga Anna, Davida Nitschmanna Melchior, Matese Frydricha Georg, čeledín Matese Schromma Hans Gold, Melchiora Nitschmanna Georg a čeledín Georga Nitschmanna, dále Hans Hilscher a Georg Pisch.

Mezi prvními, kteří začali navštěvovat kázání Steinmetze, byli podle Georga Schindlera starší syn Joga, syn Hanse Röppera. Hans Müksch dolní se zmiňuje o synech Joga, Nitschmanna, Kunze a o Georgovi Pischovi. Starosta David Nitschmann jmenuje svého syna Melchiora, zetě Pische a Hanse Golda (v té době byli již v Herrnhutu). Cesty zdejších tajných evangelíků do Těšína neustaly ani v době výslechů. Mates Kunz se společně s výše uvedenými zmiňuje navíc ještě o Hansovi Hilscherovi. Sedlák Hans Jog uvádí svou a Qvidovu dceru, oba své syny a syna Matese Frydricha. Georg Mack jmenuje Hanse Hilschera a dceru Joga. Podle druhé výpovědi Matese Klosse byli naposledy v Těšíně Jogův starší syn a dcera. Jako ty, kteří jako poslední navštívili Těšín. Z výpovědi kunínského mlynáře Jacoba Tilla vyplývá, že naposledy byli v tamním luterském kostele Jogův syn a dcera Schindlera, Hilschera, Klosse a suchdolský Heinrich Nitschmann.

Ze suchdolských chodili do Těšína David Schneider, Andres Bayer, Heinrich Bayer, David Fritsch, Georg Fritsch, Hans Nitschmann dolní, Hans Gold, David Tonnenberger s ženou Juditou, Hans Tonnenberger, David Schneider sedlák, David Zeisberger, jeho žena Rosina, syn a dcera, syn Matese Schneidera Hans, jeho sestra Anna, mlynářův zeť, Heinrich Nitschmann, Paul Münster, dcera Katariny Nitschmannové, čeledín Mansbarta Hans, syn Davida Münstera Hans, služka Hanse Münstera, Martin Teltschik, Melchior Teltschik a suchdolský mlynář Georg Till.

Naposledy byli v Těšíně podle suchdolského rychtáře Hans Nitschmann dolní, žena Davida Zeisbergera a David Schneider. David Fritsch ve své výpovědi uvádí, že byl v tamním luterském kostele naposled 28.října společně s Georgem Fritschem, Davidem Zeisbergerem a Heinrichem Bayerem. Podle Paula Golda navštívili Těšín v poslední době ze suchdolských syn a dcera Matese Schneidera, služka Hanse Münstera, žena Davida Zeisbergera a Paul Gold, z Kunína dcera Joga a Davida Qvida společně s Hansem Hilscherem.

Někteří z vyšetřovaných měli také vypovídat o tom, jak probíhala tamní kázání, jak dlouho se zde zdrželi a co přes celou dobu pobytu v Těšíně dělali. Z těch, kteří Těšín navštívili však vypovídali jen někteří. Ostatní se k takto položeným otázkám, týkajících se návštěv tamního luterského kostela odmítli vyjádřit, v některých případech vše popřeli. I tak jsou výpovědi až na výjimku krátké a stručné, ze kterých se příliš o průběhu těšínského pobytu nedovídáme. Ve své druhé výpovědi Hans Hilscher pouze uvádí, že v Těšíně poslouchali kázání, ve kterém neslyšel nic o zákazu úcty ke svatým. Rozsáhlejší zprávou je pouze výpověď Davida Fritsche. Ten jednou v sobotu ráno odešel se svými přáteli do Těšína, kam dorazili večer téhož dne. Ubytovali se u knihaře a v neděli ráno odešli do tamního kostela na kázání, zdrželi se asi hodinu. Poté šli do města a následně ke kazateli, který jim vykládal luterskou nauku. V Těšíně strávili celou neděli a následující den ráno se vydali na cestu domů. Na panství dorazili v pondělí večer. Jako důvod návštěv Těšína uvedl Fritsch údiv z tamního kostela a luterského učení. Suchdolské a kunínské tajné nekatolíky tedy neodradily od kázání Steinmetze ani velká vzdálenost a dlouhá, náročná cesta a především ani kruté a tvrdé tresty a postihy majitelky panství. Z Těšína se vraceli vždy duchovně obohaceni, silní a utvrzení ve víře.

O vybudování kostela se zasloužila pietisticky smýšlející evangelická šlechta říšský hrabě Promnitz a hrabata Henckelové z Bohumína. Mnoho z těch, kteří sedávali na kázáních v Těšíně a byli zde duchovně probuzeni, našlo u nich dočasnou ochranu na svém útěku do Herrnhutu a mnozí z nich se pak vydali ještě dál na misii: do Afriky, Skandinávie, Ruska, Indie, Surinamu, Severní Ameriky (mezi Indiány), do Grónska či na Labrador.

Pozn: Téma „Návštěvy Těšína“ je dosud nedostatečně zpracováno.

D.Říčan

Prameny:

H. Patzelt: Pietismus na Těšínském Slezsku

D.Spratek: „Pramen Božího světla a tepla“ J.A.Steinmetz

D.Spratek: Bohumínští pánové Henckelové von Donnersmarck

I.Šušolík: Motivační prameny exulantů z Kravařska ke vzdělání a misii (diplom. práce)